

УДК: 342.9:35.077 (477)

Т.І. Шапочка,
кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено вивченню проблем у сфері обігу зброї, що знаходиться у власності громадян. Проаналізовано законодавство України у сфері обігу зброї. Проведено порівняння досвіду та законодавчого забезпечення у Прибалтиці, Грузії, Молдові та США у контексті використання іноземного досвіду в Україні.

Ключові слова: вогнепальна зброя цивільного призначення, цивільна зброя, обіг зброї.

Статья посвящена изучению проблем в сфере оборота оружия, которое находится в собственности граждан. Проанализировано законодательство Украины в сфере оборота оружия. Проведено сравнение опыта и законодательного обеспечения в Прибалтике, Грузии, Молдове и США в контексте использования иностранного опыта в Украине.

Ключевые слова: огнестрельное оружие гражданского назначения, гражданское оружие, оборот оружия.

Paper is devoted to the studying of problems in the sphere of arms trafficking, which is owned by the citizens. It analyzes the legislation of Ukraine in the sphere of arms trafficking. A comparison of the experience and legislative support in the Baltic States, Georgia, Moldova and the United States in the context of the use of foreign experience in Ukraine.

Keywords: shooting-iron of the civil setting, civil weapon, appeal of weapon.

Питання правової регламентації застосування зброї в Україні є актуальним протягом останніх декількох років, а особливо – після подій 2013-2015 рр.: революції гідності у формі національно-патріотичних протестних акцій, наймасштабніших за історію України; окупації АР Крим Російською Федерацією, а також гібридної війни на території Донбасу. Внаслідок зазначених подій постала нагальна потреба в забезпеченні режиму захисту життя і здоров'я людини, в тому числі – й за допомогою зброї.

Окремі питання правового регулювання обігу зброї в Україні досліджували такі науковці: П. Д. Біленчук, В. А. Гуменюк, А. А. Долгополов, А. В. Корнієць, А. В. Кофанов, О. М. Піджаренко, О. П. Рябченко, О. Ф. Сулява, М. П. Федоров тощо, а також автор зазначеної статті.

Мета цієї статті – аналіз окремих аспектів застосування зброї відповідно до чинного законодавства України з урахуванням наявних законодавчих пропозицій.

У Конституції України ст.ст. 3, 27, 29, 30 проголошено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Кожна людина має невід'ємне право на життя, право на свободу та особисту недоторканність, а також недоторканність житла. Обов'язок держави – захищати життя людини [1].

Чинне законодавство України у сфері регламентації застосування зброї умовно можна поділити на дві частини стосовно:

1) працівників визначеного переліку спеціально уповноважених органів, яким надано право застосовувати зброю;

2) фізичних та юридичних осіб, яким органи внутрішніх справ уповноважені у передбаченому порядку надавати дозволи на зберігання та використання різних видів зброї.

Однією зі сфер діяльності, що потребує чіткого регулювання з боку держави, є сфера дозвільної діяльності.

Президент України Петро Порошенко підписав Закон України від 12 серпня 2014 року № 1633-VII “Про внесення змін до Закону України “Про міліцію” щодо умов застосування сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї у районі проведення антитерористичної операції” [2]. Згідно з повідомленням на офіційному сайті глави держави Закон дає право працівникам міліції застосовувати без попередження заходи фізичного впливу, спеціальні засоби й вогнепальну зброю проти осіб, які визнаються терористами і займаються тероризмом. Отже, це дозволить підвищити рівень безпеки працівників міліції під час проведення АТО і буде сприяти більш ефективному виконанню ними завдань зі знешкодження терористів.

Слід зазначити, що нині не існує єдиного закону, яким би було врегульовано відносини щодо обігу зброї, яка знаходиться у власності громадян.

Згідно зі ст. 7 Закону України “Про основи національної безпеки України” [3] на сучасному основними реальними загрозами національним інтересам, безпеці України, стабільності в суспільстві є:

- можливість незаконного ввезення в країну зброї, боєприпасів, вибухових речовин і засобів масового ураження, радіоактивних і наркотичних засобів;
- спроби створення і функціонування незаконних воєнізованих збройних формувань та намагання використати в інтересах певних сил діяльність військових формувань і правоохоронних органів держави.

Разом з цим, 26 травня 2015 року Президент України Петро Порошенко своїм Указом затвердив рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року “Про Стратегію національної безпеки України” (далі – Стратегія) [4].

Згідно зі Стратегією основними напрямками державної політики в зазначеній сфері є відновлення територіальної цілісності в рамках міжнародно визнаного державного кордону України, створення ефективного сектора безпеки і оборони та підвищення обороноздатності країни, в тому числі завдяки поглибленню оборонно-промислового та військово-технічного співробітництва з державами – НАТО і ЄС та досягненню повної незалежності від Росії в питаннях виробництва озброєнь і військової техніки.

Також документ передбачає забезпечення національної безпеки в зовнішньополітичній сфері, економічної та енергетичної безпеки, кібербезпеки, безпеки інформаційних ресурсів і критичної інфраструктури.

Обіг зброї безпосередньо стосується національної безпеки, а тому відносини в цій сфері мають бути врегульовані Законом. Зазначена теза випливає зі ст. 92 Конституції України, якою визначено, що виключно законами визначаються основи національної безпеки, забезпечення громадського порядку.

Зауважимо, що на початку грудня 2014 року авторський колектив на чолі з народним депутатом України С.М. Капліним, до якого увійшли представники Української стрілецької асоціації, науковці, правники, зареєстрував законопроект від 01.12.2014 № 1135 [5] “Про вогнепальну зброю цивільного призначення”. У ст. 1 зазначеного документа вказано, що “вогнепальна зброя цивільного

призначення” – це будь-яка ручна нарізна або гладкоствольна вогнепальна зброя, що використовується для самозахисту, захисту інших осіб та майна, мисливства і спорту, калібром від 4,5 мм до 20 мм (для гладкоствольної зброї калібром до 26,5 мм включно), яка вистрілює дробом, кулею чи іншим снарядом, для здійснення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюється при згоранні вибухової речовини (пороху або інших спеціальних горючих сумішей), а також інша зброя, призначена або яка може бути трансформована для цього, крім кулеметів й гранатометів, а також зброї, випущеної до 1900 року.

У статті 11 цього законопроекту зазначено, що кожна особа має право застосовувати зброю, реалізуючи право на самозахист, захист життя і здоров'я інших осіб, захист майна, інтересів держави чи суспільства від суспільно небезпечних протиправних посягань, а також для протидії особам й організаціям, які вчиняють дії щодо узурпації влади, зокрема, здійснюють захоплення державної влади шляхом насилля або в інший неконституційний або незаконний спосіб.

Законопроект передбачає порядок придбання вогнепальної зброї цивільного призначення через спеціалізовані магазини, в яких продавець (суб'єкт господарювання) через відповідні державні реєстри має доступ до інформації про покупця (стан здоров'я, наявність судимості тощо).

Також зазначено, що кожна фізична особа, яка досягла віку 18 років та володіє повною цивільною дієздатністю, має право придбати зброю у встановленому цим законом порядку, а повнолітні дієздатні члени сім'ї можуть набувати права спільної власності на зброю.

Власник зброї може передавати (оплатно чи безоплатно) належну йому зброю в користування іншій особі (наймачеві). Суб'єкт господарювання, який відповідно до цього закону здійснює продаж зброї, має право надавати зброю громадянам на прокат.

У Прикінцевих положеннях законопроекту передбачені зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення: за здійснення пострілів без мети самозахисту накладається стягнення у вигляді штрафу у розмірі від 1 тис. до 2,5 тис. неоподаткованих мінімумів доходів громадян; здійснення пострілів без мети самозахисту в стані алкогольного сп'яніння або під дією наркотичних чи психотропних речовин – штраф від 1,5 тис. до 3 тис. неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

За десять днів після реєстрації проекту закону “Про вогнепальну зброю цивільного призначення” Верховною Радою України зареєстрований альтернативний законопроект групи депутатів, серед яких – Андрій Парубій, Андрій Ілленко, Юрій-Богдан Шухевич, Олег Ляшко, від 10.12.2014 № 1135-1 “Про цивільну зброю і боєприпаси”, що має на меті розширити можливості володіння вогнепальною зброєю цивільними особами [6].

Про свою підтримку цього законопроекту заявила Українська асоціація власників зброї.

У статті 4 цього документа зазначено, що в Україні дозволені для цивільного обігу і володіння фізичними особами, суб'єктами господарювання та стрілецькими спортивними організаціями такі категорії цивільної зброї та боєприпасів:

1) *перша категорія* – пневматична зброя калібру до 4,5 мм зі швидкістю польоту метального елемента до 100 м/с; вогнепальна зброя під патрон “Флобера” калібру до 4,5 мм та боєприпаси до неї;

2) *друга категорія* – довгоствольна вогнепальна гладкоствольна зброя; газова зброя; пневматична зброя калібру понад 4,5 мм зі швидкістю польоту метального

елемента понад 100 м/с; вогнепальна зброя під патрон “Флобера” калібру понад 4,5 мм та боєприпаси до неї;

3) *третя категорія* – довгоствольна вогнепальна нарізна і комбінована вогнепальна зброя та боєприпаси до неї;

4) *четверта категорія* – короткоствольна нарізна вогнепальна зброя та боєприпаси до неї; короткоствольна гладкоствольна вогнепальна зброя, призначена для стрільби боєприпасами, спорядженими еластичними металевими елементами менш смертельної дії та боєприпаси до неї.

Згідно з проектом закону кількість зброї певної категорії, яку має право придбати особа з відповідним дозволом, не обмежена.

Статтею 4 законопроекту пропонують встановити, що зброя першої категорії, а також охолощена та деактивована зброя перебувають у вільному цивільному обігу, а зброя другої, третьої та четвертої категорії і боєприпаси до неї перебувають в обмеженому цивільному обігу, встановленому цим законом.

Стаття 5 визначає заборонені до цивільного обігу зброю, боєприпаси та додаткове обладнання до зброї. Зокрема, це автоматична вогнепальна зброя; вогнепальна зброя, перероблена зі змінами виду зброї за принципом приведення в дію металевого заряду, характеристиками ствола або за принципом дії; вогнепальна зброя, що імітує інший предмет; вогнепальна зброя, виготовлена з матеріалів, що не дозволяють виявити її за допомогою металошукачів; зброя, обладнана невід’ємними забороненими додатковими пристроями, тощо.

У статті 21 зазначено, що члени сім’ї власника зброї, які проживають разом із ним, можуть спільно володіти та використовувати його зброю, за винятком права її відчуження. Спільне володіння здійснюється на підставі відповідного дозволу на зброю (дозвіл на спільну зброю). Кількість співвласників на одну зброю не обмежується.

У статті 27 передбачено, що власник цивільної зброї може здійснювати дарування зброї та боєприпасів, які перебувають у його власності, іншим особам відповідно до норм чинного законодавства.

Автори цього законопроекту зазначають, що оскільки “держава наразі не в змозі забезпечити своїх громадян від злочинних посягань, володіння громадянами вогнепальною зброєю буде стримуючим чинником для значної частини злочинців”. За даними організації Small Arms Survey (Швейцарія), в Україні в нелегальному обігу перебуває понад 3 млн одиниць вогнепальної зброї. За обліками МВС України, протягом 2012 року із використанням легальної зброї було вчинено 48 злочинів – це 0,0024 % від загальної кількості злочинів, вчинених з легальної вогнепальної зброї в Україні.

Автори зазначають: з досвіду Прибалтики, Грузії та Молдови надання права на цивільну вогнепальну зброю протягом року знижує рівень вуличної злочинності на 50 – 70 %, а жорсткі правила й обмеження щодо володіння цивільною зброєю у Великій Британії призвели до стрімкого зростання кількості злочинів: на 88 % злочинів з використанням насильства, на 101 % озброєних пограбувань, на 105 % зґвалтувань та на 24 % вбивств (зростання за 5 років).

Разом з цим, у Сполучених Штатах Америки убивства із застосуванням вогнепальної зброї – на першому місці серед усіх злочинів, вчинених чорношкірою молоддю, і на другому – американською молоддю загалом, з цієї причини щодня гине понад десяток дітей. Зниження кількості таких злочинів – одна з актуальних проблем країни.

Нині в 35 штатах дозволено відкрите чи приховане носіння зброї. Її, за даними ФБР, використовують у двох третинах крадіжок і нападів, а також у

половині всіх убивств, вчинених у США, які посідають перше місце у світі за кількістю злочинів із застосуванням вогнепальної зброї. При цьому, ліберали вважають, що треба посилити заходи з контролю за придбанням і володінням пістолетами (аж до їх повної заборони), аргументуючи свою позицію тим, що чим більше людей мають зброю, тим вищий рівень злочинності. Масове озброєння населення США вже призвело до того, що не лише поліцейські, а й навіть учителі змушені захищати учнів від можливих бандитських нападів. Про це свідчать рішення, ухвалені в шкільних округах багатьох штатів: Алабами, Арканзасі, Джорджії, Канзасі, Оклахоми, Теннессі, Техасі й Південній Дакоті. Там педагогічним працівникам надали право відкривати вогонь на ураження в разі нападу озброєного злочинця, який проникає на шкільну територію й загрожує дітям та персоналу. Щоб відбити таке бажання в можливого нападника, на шкільних територіях часто можна побачити оголошення: “Будь ласка, майте на увазі, що персонал школи озброєний і може використовувати всі необхідні засоби для захисту наших учнів”.

Відомий вислів: “кольт усіх зрівнює” виявився просто словами. Насправді ж кольт просто підмінює одну нерівність іншою, оскільки майстерно володіти зброєю здатні далеко не всі. Одна річ – філософствувати на тему права на збройний захист своєї домівки, інша – бути психологічно готовим до того, щоб тримати людину на мушці, не маючи при цьому досвіду стрільби по живій “мішені”. Право на зброю і вміння нею володіти – речі різні. За даними американських соціопитувань, лише 30 % респондентів, які мають пістолети, добре вміють ними користуватися. Це означає, що решта власників (70 %) ризикують стати безпорадними перед озброєними нападниками. Зважаючи на стрілянину й численні жертви вдома, у школі, торгових центрах, американці часто порушують питання щодо доцільності того, щоб зробити вогнепальну зброю загальнодоступною [7].

Підсумовуючи наведене вище, зазначимо, що забезпечення прав громадян у сфері здійснення дозвільної системи є одним із найбільш актуальних й перспективних напрямів розвитку держави, що спрямований на задоволення інтересів громадян.

Але до цього йдуть усі країни не за дні чи тижні, а роками, змінюючи систему державного обліку, контролю в дозвільній сфері, психологію суспільства, трансформуючи соціум. А в умовах сьогодення, з огляду на наявні та майбутні потенційні загрози національній безпеці України, враховуючи динаміку збільшення кількості зброї в незаконному обігу в сотні разів, неврегульованість питання Сходу України, на нашу думку, зарано вести мову про вільний обіг зброї у нашій державі до вирішення зазначених вище питань, нейтралізації загроз, трансформування українського соціуму у векторі європейського розвитку.

На наш погляд, українцям особиста зброя не потрібна – принаймні в тій державі, якою є сьогоденна Україна. Право вільного продажу, зберігання та носіння вогнепальної зброї – це привілеї розвинених, цивілізованих, правових держав.

Важливе зауваження хочемо висловити щодо норми, що закріплює підстави для застосування зброї: “протидія особам чи організаціям, які вчиняють дії щодо узурпації влади, зокрема здійснюють захоплення державної влади шляхом насилля або в іншій неконституційний або незаконний спосіб” – взагалі може бути використано на власний розсуд різними політичними силами, екстремістськими чи терористичними організаціями, ОЗГ, спецслужбами іноземних держав для досягнення злочинних цілей, у тому числі – незаконного захоплення влади, розпалювання громадянської війни, створення збройних конфліктів тощо. Зазначена

норма пропонує замінити діяльність правоохоронних органів держави незаконними діями невідомих “випадкових”, патріотично налаштованих осіб, які “самі” визначають, у кого відібрати життя і хто є злочинцем, без відповідних знань, навичок, кваліфікації.

Також норма щодо необмеженої кількості власників зброї, які можуть користуватися, не відчужуючи її, не лише ускладнить процес пошуку істини в результаті розслідування інциденту із застосуванням зброї, а й ставить питання, чи осудні та дієздатні всі члени сім’ї, користувачі, чи мають відповідні навички поводження зі зброєю, знають правила і межі її застосування. Те ж саме стосується і норми щодо передачі зброї в безоплатне користування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про внесення змін до Закону України “Про міліцію” щодо умов застосування сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї у районі проведення антитерористичної операції : Закон України від 12 серпня 2014 року № 1633-VII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2014. – № 36. – Ст. 1199.
3. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 39. – Ст.351.
4. Стратегія національної безпеки України : затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України” від 6 травня 2015 року “Про стратегію національної безпеки України” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rnbo.gov.ua/documents/396.html?PrintVersion>.
5. Про вогнепальну зброю цивільного призначення : проект закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52560.
6. Про цивільну зброю і боєприпаси : проект закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zbroya.info/uk/blog/4747_proekt-zakonu-pro-tsilnu-zbroiu-i-boiepriyasi
7. Депутати взялися за зброю [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imzak.org.ua/articles/article/id/4598>.

Отримано 05.05.2015